

ЗМІСТ

Вступ	6
-------------	---

Частина I

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ШТУЧНОГО РОЗВЕДЕННЯ ДИЧИНИ

Розділ 1. Зоокультура та її значення	14
<i>Контрольні запитання</i>	<i>18</i>

Розділ 2. Загальні уявлення про штучне розведення дичини

та історія його розвитку	19
2.1. Характеристика штучного розведення дичини	19
2.2. Історичний огляд розвитку штучного розведення дичини	22
<i>Контрольні запитання</i>	<i>27</i>

Розділ 3. Екологічне обґрунтування необхідності

штучного розведення дичини	28
<i>Контрольні запитання</i>	<i>35</i>

Розділ 4. Організація дичеферми **36** |

4.1. Економічні особливості організації штучного розведення дичини	36
Підходи до класифікації дичеферм	36
Основні засоби дичеферми	40
Оборотні засоби дичеферми	42
Витрати дичеферми	44
Економіка мисливського господарства	46
4.2. Дичеферма як виробниче господарство	47
4.3. Споруди дичеферми	51
<i>Контрольні запитання</i>	<i>54</i>

Розділ 5. Вибір об'єкта та системи утримання

дичини на фермі	55
<i>Контрольні запитання</i>	<i>58</i>
<i>Тести</i>	<i>58</i>

Частина II

ЗООТЕХНІЧНИЙ РОЗДІЛ ШТУЧНОГО РОЗВЕДЕННЯ ДИЧИНИ

Розділ 6. Зоотехнічні основи штучного розведення дичини	62
6.1. Найважливіші поняття зоотехнії	62
6.2. Уявлення про кормові раціони	67
6.3. Нормування поживних речовин у кормових раціонах	70
Енергетичне нормування	70
6.4. Санітарно-гігієнічне забезпечення виробничого циклу на дичефермі	80
Контрольні запитання	82
Розділ 7. Батьківське поголів'я	83
7.1. Умови утримання батьківського поголів'я	83
7.2. Годування батьківського поголів'я	93
7.3. Розведення тварин	99
7.4. Особливості розведення ссавців	104
Контрольні запитання	107
Розділ 8. Інкубація	108
8.1. Облаштування інкубаторію	108
8.2. Анатомічні особливості утворення яйця в тілі птаха	110
8.3. Основні фізико-хімічні властивості яйця	112
8.4. Збирання, дезінфекція, зберігання та транспортування яєць	115
8.5. Загальна характеристика інкубаторів	118
Функціональні характеристики інкубаторів	120
8.6. Режими інкубації та дія різних факторів	122
8.7. Найважливіші етапи розвитку ембріона птахів	124
Контрольні запитання	128
Розділ 9. Вирощування молодняка	129
9.1. Вимоги до якості добового молодняка	129
9.2. Умови утримання молодняка	130
9.3. Годування тварин	138
Контрольні запитання	143
Тести	144

Частина III

БІОТЕХНІЧНИЙ ТА МИСЛИВСЬКО-ГОСПОДАРСЬКИЙ РОЗДІЛИ ШТУЧНОГО РОЗВЕДЕННЯ ДИЧИНИ

Розділ 10. Біотехнічний розділ	148
10.1. Загальні уявлення про біотехнію	148
10.2. Особливості біотехнії в штучному розведенні дичини	151
10.3. Механізми здійснення інтродукції	155
Контрольні запитання	162

Розділ 11. Спрямоване вирощування тварин	163
11.1. Використання біологічних особливостей тварин	163
11.2. Методи формування дикого типу поведінки в природних умовах	166
11.3. Формування дикого типу поведінки в умовах ферми	167
<i>Контрольні запитання</i>	168
Розділ 12. Мисливськогосподарський розділ	169
<i>Контрольні запитання</i>	171
<i>Тести</i>	172

Частина IV

ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ШТУЧНОГО РОЗВЕДЕННЯ ДИЧИНИ

Розділ 13. Хвороби тварин	176
13.1. Загальні уявлення про паразитів	176
13.2. Поняття про інфекцію	179
13.3. Уявлення про інвазію	181
13.4. Найважливіші вірусні захворювання тварин	183
13.5. Бактеріальні захворювання	187
13.6. Інвазійні захворювання тварин	190
<i>Контрольні запитання</i>	194
Розділ 14. Схема розрахунків обсягів потужності дичеферми	195
14.1. Розрахунок обсягів та розроблення схеми руху тварин виробничими площами господарства	195
14.2. Розрахунок орієнтовних обсягів виробничих площ господарства	198
14.3. Розрахунок потреб господарства в кормах та обладнанні	200
14.4. Розрахунок потреб господарства в робітниках	202
<i>Контрольні запитання</i>	203
Розділ 15. Практичні поради	204
15.1. Схема розрахунку повноцінних кормосумішей	204
15.2. Мічення та визначення статі тварин тощо	205
15.3. Звітність у роботі дичеферми	211
<i>Контрольні запитання</i>	215
<i>Тести</i>	215
Глосарій	217
Рекомендована література	223

ВСТУП

Незважаючи на загальний технічний прогрес та “машинізацію”, на віру в них більшості наших сучасників, людина все ще значною мірою залежить від відновлюваних природних ресурсів...

Ж. Дорст

Останнім часом відбувається суттєве зменшення кількісного та якісного складу мисливських ресурсів, особливо в країнах зі значним антропогенним навантаженням на угіддя. В Україні цей процес зумовлений не лише кризовими явищами, які останнім часом супроводжують розвиток нашої економіки. Відсутність дичини значною мірою пов’язана з низькою репродуктивною ємністю угідь, що й зумовлює таку репродукцію (вона не встигає перекривати природні втрати популяції) та відсутність стабільного природного приросту тварин. Багаторічний досвід економічно розвинених країн показує, що бажаний ефект насичення угідь дичиною може дати винятково застосування заходів штучного розведення.

Поряд із нестачею дичини гострою є проблема зростання кількості мисливців: у розвинених країнах на кожні 100 га угідь припадає в середньому 3–5 мисливців. Забезпечити їх мисливськими об’єктами природна репродукція не спроможна навіть за сприятливих умов – це під силу лише господарствам, які працюють із використанням заходів штучного розведення дичини.

Одним із наочних прикладів може бути досвід Болгарії, на території якої до 1952 року мешкало близько 2,5 тис. особин мисливського фазана. Ні біотехнічні, ні природоохоронні, ні мисливськогосподарські заходи не давали позитивних наслідків щодо відтворення ареалу та чисельності виду, через що полювання на нього не здійснювали. Завдяки використанню штучного розведення дичини в межах усієї країни при щорічних випусках обсягом 100 000 голів за 20 років відстріл фазанів перевищив

80 тис. особин. У 80-х роках ХХ століття чисельність зростає до 350 000, щорічний випуск становив 450 000, а відстріл – близько 200 000 особин. Отже, саме завдяки штучному розведенню дичини в Болгарії фазан став одним із найпопулярніших масових об'єктів полювання.

Виходячи з того, що станом на 2009-й рік в Україні нараховувалося близько 600 тис. мисливців, то на 100 га угідь у нас припадає 1–2 особи. Тобто, хоча б за цим показником наша держава дійсно впритул наблизилася до європейського рівня. Слід додати, що кількість дичини в Україні значно поступається загальноєвропейським уявленням, тому застосування засобів штучного розведення дичини в нашому мисливському господарстві набуває особливої актуальності.

Раніше деякі фахівці висловлювали певні сумніви щодо доцільності використання в угіддях засобів штучного розведення дичини. Зокрема, робилися припущення про можливий інбридинг та виродження тварин під час їх штучного утримання в умовах обмежених розмірів популяцій на фермі, через низьку пристосованість до природних умов і погану життєздатність штучно отриманої молоді, незначну економічну ефективність та велику вартість цих заходів, низьку зацікавленість мисливців у полюванні на “приручених” тварин і навіть про шкоду, яку можуть заподіяти інтродуценти природним екосистемам.

Подальші роботи в багатьох країнах довели, що будь-які побоювання щодо негативних наслідків застосування в угіддях дичини, отриманої в штучних умовах, не мають під собою жодних підстав. Створення великих ферм дозволяє мати батьківське поголів'я в таких обсягах, що інбридинг практично не спостерігається, особливо якщо застосовується щорічне оновлення частини тварин за рахунок інших господарств. Спеціальні методи, які використовують при спрямованому вирощуванні молоді, дозволяють отримати тварин із відповідною “нормальною” поведінкою, здатних до існування в природному середовищі. Більше того, вважається, що саме тварини, які виростили в штучних умовах (тобто, з більшим рівнем синантропності порівняно з дикими представниками свого виду), краще використовують біотехнічні заходи та швидше пристосовуються до перетворених людською діяльністю ландшафтів.

Великі (лише на перший погляд) витрати на штучне розведення дичини в багатьох країнах світу дуже швидко виправдовують себе внаслідок залучення більшої на одиницю площі угідь кількості мисливців. Останнє є зовсім не зайвим для порівняно обмеженої

території України, де екстенсивні форми ведення мисливського господарства вже давно повністю вичерпали себе. До того ж не слід забувати, що природні популяції мисливських тварин – це не “безкоштовні” ресурси, що вимагає розвитку нових підходів до оцінки собівартості мисливськогосподарських послуг у цілому.

Інтродуценти не можуть завдати великої шкоди природним популяціям, оскільки необхідність у застосуванні заходів штучного розведення дичини виникає переважно в екосистемах, які вже зазнали значного антропогенного перетворення. Навпаки, у цьому разі випущені тварини суттєво зменшують тиск хижацтва та мисливців на аборигенні види, що сприяє покращенню стану популяцій останніх.

Нині штучне розведення дичини стало особливою формою ведення мисливського господарства, за якого на передній план виходять проблеми відтворення чисельності природних популяцій. Особливого значення це набуває останніми роками, коли проблема збереження, раціонального використання та відтворення біологічного різноманіття визнана одним із пріоритетних напрямів розвитку природоохоронної діяльності. У цьому розумінні засоби штучного розведення дичини слід використовувати з метою інтенсифікації ведення мисливського господарства та активної охорони окремих видів як у природних, так і в штучних умовах.

Окремо слід наголосити на проблемах, які спіткали штучне розведення дичини в Україні останніми десятиліттями. Незважаючи на певні успіхи держави в цій галузі наприкінці існування Радянського Союзу, за часи незалежності господарства, що спеціалізувалися на розведенні дичини, або зникли, або переорієнтувалися, або ж тривалий час переживали період стагнації. Наслідком цього є втрата накопиченого досвіду, відсутність фахівців, методичних розробок для широкого застосування тощо. Тому пропонується посібник спрямований на усунення певного інформаційного вакууму та ознайомлення всіх бажаючих з елементарними основами й підходами до використання засобів штучного розведення дичини в мисливському господарстві.

Під час роботи над посібником автори стикнулися з дещо нестандартною проблемою: в Україні поки що відсутній загально-визнаний термін, який використовувався би для позначення явища розведення тварин у штучних умовах для випуску молоді в мисливські угіддя з подальшим їх використанням під час полювання. Відсутність загальноприйнятої термінології зумовлюється молодістю самої наукової галузі, яка почала активно розвиватися в усьому світі лише в другій половині ХХ століття.

Досить поширеним нині є термін “штучне дичерозведення”, який можна розглядати як кальку з відповідного російського терміна (автори схиляються до того, що саме ця дефініція є найбільш доцільною як більш-менш історично усталена). Дехто з фахівців вважає, що згідно з правилами української мови слід вживати термін “штучне дичинорозведення”, оскільки в українській мові є слово “дичина”. На нашу думку, цей термін так само є штучним утворенням та не може задовольняти вимог виробництва. Однак у будь-якому варіанті назва не відображає стовідсотково зміст самого явища, оскільки воно не зводиться лише до розведення дичини. За змістовним наповненням найбільш повно зміст терміна відображає поняття “зоокультура”, яке охоплює не лише диких тварин. Пропонувати ж термін “зоокультура дичини” вважаємо за недоцільне через значно ширший зміст самого терміна “зоокультура”.

Якщо спиратися на словотвірну модель подібних за значенням українських слів (бджільництво, рибицтво, тваринництво тощо), можна запропонувати такий варіант терміна як “штучне дичівництво”. Цей варіант найбільш повно відображає змістовне наповнення галузі народного господарства, що розглядається в посібнику. Оскільки даний термін не є загальновизнаним, від його використання ми також відмовилися. Виходячи з викладеного, пропонуємо вживати компромісний термін – “штучне розведення дичини”, який не суперечить правилам української мови й дає більш-менш відповідне уявлення про саме явище.

Подібна проблема може стосуватися в подальшому й такого терміна, як “дичеферма”, альтернативи якому ми взагалі не бачимо. Назва “ферма (господарство) з розведення дичини” є занадто довгим і недолгим у практичному використанні. Тому в посібнику вживається термін “дичеферма” в значенні господарства, на якому вирощується певний вид (види) дичини.

Деякі суперечки може викликати й вживання запозиченого терміна “ранчо” (спеціалізоване господарство з розведення диких тварин, яке передбачає напіввільні умови їх утримання). Зокрема, вже пропонується новий термін “ранчівництво”, який так само не є загальновизнаним. Слід зазначити, що термінологічні проблеми на цьому не закінчуються (окремі терміни не мають українських аналогів, що може бути додатковою причиною непорозуміння фахівців).

На жаль, найближчим часом уникнути плутанини з термінологією не уявляється можливим. Тому автори посібника просять вибачення в усіх, хто не побачив звичних (або зручних) для себе термінів. Також з метою запобігання непорозуміння наприкінці

посібника наведено глосарій з найважливішими термінами та змістом, який у них вкладався авторами.

Виникає практична необхідність залучення фахівців України зі штучного розведення дичини, фахівців з української філології, а також усіх зацікавлених для вирішення зазначених проблем та вироблення єдиної зрозумілої з фахового погляду й прийнятної для практичного використання термінології.

Автори висловлюють щиро вдячність усім, хто сприяв здійсненню цього задуму.

Пам'яті О.С. Габузова присвячується

Габузов
Олег Семенович
(1933–2006)

Олег Семенович Габузов народився 28 червня 1933 року в м. Баку в сім'ї службовців. Батько, Семен Миколайович, ветеран Першої світової війни, був інженером-будівельником, мати, Ольга Василівна, була службовцем. Дитинство його пройшло в Баку. Це місто він завжди пригадував дуже теплими словами: його вулички, надзвичайно цікаву архітектуру та людей – різних за національностями, віросповіданнями, але дуже дружеских та привітних.

З дитинства Олег Семенович цікавився світом природи, постійно тримав живність вдома, що навіть спричиняло певні незручності та становило загрозу (наприклад, втеча самиці тарантула зі скляної банки). Проте ці та інші незручності не вплинули на любов майбутнього засновника вітчизняного штучного розведення дичини від світу природи.

Після закінчення школи в 1951 році Олег Семенович їде до Москви, де вступає до Московського хутряно-хутрового інституту (МХХІ) на факультет звірівництва та мисливствознавства. Під час навчання Габузов знайомиться з майбутньою дружиною – Бібіковою Валентиною Вікторівною, дочкою відомого московського художника. Їхня Арбатська квартира на тривалий час стає центром зборів біологів-мисливствознавців з усієї країни.

1955 року інститут було розформовано, а студентів частково переведено до Іркутська (саме його й закінчувала Валентина Вікторівна). П'ятий курс, на якому навчався Олег Семенович, перевели до Московської ветеринарної академії, яку він закін-

чив у 1956 році з відзнакою за спеціальністю “Біолог-мисливствознавець”. Після цього він працює в Дубненському спортивно-мисливському господарстві мисливствознавцем – заступником директора, де вже цікавиться питаннями розведення дичини. У 1962 році він одружується на Валентині Вікторівні, а в 1964 році в них народжується син – Гліб.

З 1967 по 1970 рік Олег Семенович навчається в аспірантурі у відомого мисливствознавця Бориса Олександровича Кузнецова. У 1971 році Габузова зараховують виконуючим обов’язки старшого наукового співробітника відділу відтворення мисливської фауни Центральної науково-дослідної лабораторії мисливського господарства та заповідників. У 1973 році за його ініціативою в ЦНДЛ було створено групу з розведення дичини, яка з 1977 року перетворилася на самостійний відділ. Також за безпосередньої участі Габузова було створено біостанцію, яка стала експериментальною базою для вирішення багатьох питань штучного розведення дичини.

Слід зазначити, що надзвичайну кількість експериментальної роботи Олег Семенович виконував вдома, де долучалися до неї й усі домочадці. Як згадувала Валентина Вікторівна, квартирою постійно “мігрували” якісь птахи, враховуючи навіть таких недрібних, як канадські казарки. До наукової діяльності долучилася навіть теща Олега Семеновича, Маріанна Василівна Льїнська, яка через відрядження дочки й зятя сама змушена була виймати новонароджених пташенят з інкубатора. Вона відкрила телефонний записник дітей і почала дзвонити їхнім знайомим із запитанням, хто ж може допомогти порадою. Оскільки вона почала за алфавітом, то майже відразу потрапила на Рюрика Львовича Беме. Запитання, чи розуміє він щось у птахів, на певний час спантеличило відомого орнітолога, а вже після відповідних пояснень проблеми він надав потрібну консультативну допомогу.

19 січня 1976 року Олег Семенович захищає кандидатську дисертацію на тему “Порівняльне розмноження домашньої японської та звичайної перепілки”. Як до цього, так і після він неодноразово був у закордонних відрядженнях, де вивчав досвід вирощування мисливського фазана, сірої куріпки, крижня, дрохви, кабанів, муфлонів тощо. В Україні, Білорусії, Киргизії, Азербайджані та безпосередньо в Росії Олег Семенович надавав постійну практичну допомогу існуючим розплідникам дичини, враховуючи навіть фізичну роботу. Як він пригадував, в одному з відряджень до Азербайджану довелося допомагати рятувати дичинорозплідник від селевого потоку.

Під керівництвом Габузова було розроблено типові проекти дичеферм, технології вирощування фазанів, крижня, казарки, глухарів та інших видів тварин, повноцінні гранульовані кормо-суміші та затверджено на них ГОСТи. За його участі було організовано в Приморському краї фазанарій з розведення маньчжурського підвиду звичайного фазана, стаціонар із розведення дрохв у Саратовській області. Практично неможливо перерахувати всього, що було зроблено під його керівництвом або за його участі. Однак, мабуть, найбільшим досягненням слід вважати формування вітчизняної школи штучного розведення дичини, засновником якої є Олег Семенович.

17 липня 1992 року Олег Семенович захищає докторську дисертацію на тему “Основи штучного розведення дичини (теоретичні та прикладні аспекти)”. Ця робота була підсумком його багаторічної роботи з розробки технології розведення різних видів тварин. У цьому самому році він обіймає посаду директора ЦНДЛ, а в 1996 році переходить до Московської ветеринарної академії професором кафедри зоології, екології та охорони природи, де він працював практично до самої смерті. У 1994 році Олега Семеновича обирають академіком Російської академії природничих наук.

Олег Семенович Габузов був нагороджений медаллю “Ветеран праці”, чотирма медалями ВДНГ СРСР та значною кількістю інших різноманітних нагород.

(Біографію складено за матеріалами сайту <http://ex-situ.ru>)

Частина I

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ШТУЧНОГО РОЗВЕДЕННЯ ДИЧИНИ

Усі сучасні напрямки зоокультури об'єднує спільна мета – інтенсифікація розмноження видів тварин, з тієї чи іншої причини необхідних людині.

О.С. Габузов

Зоокультура та її значення

Цей розділ написано за матеріалами навчального посібника О.С. Габузова “Зоокультура” (2003). Його необхідність зумовлена відсутністю на сучасному етапі розвитку народного господарства України розуміння важливості та перспектив використання цієї галузі на практиці.

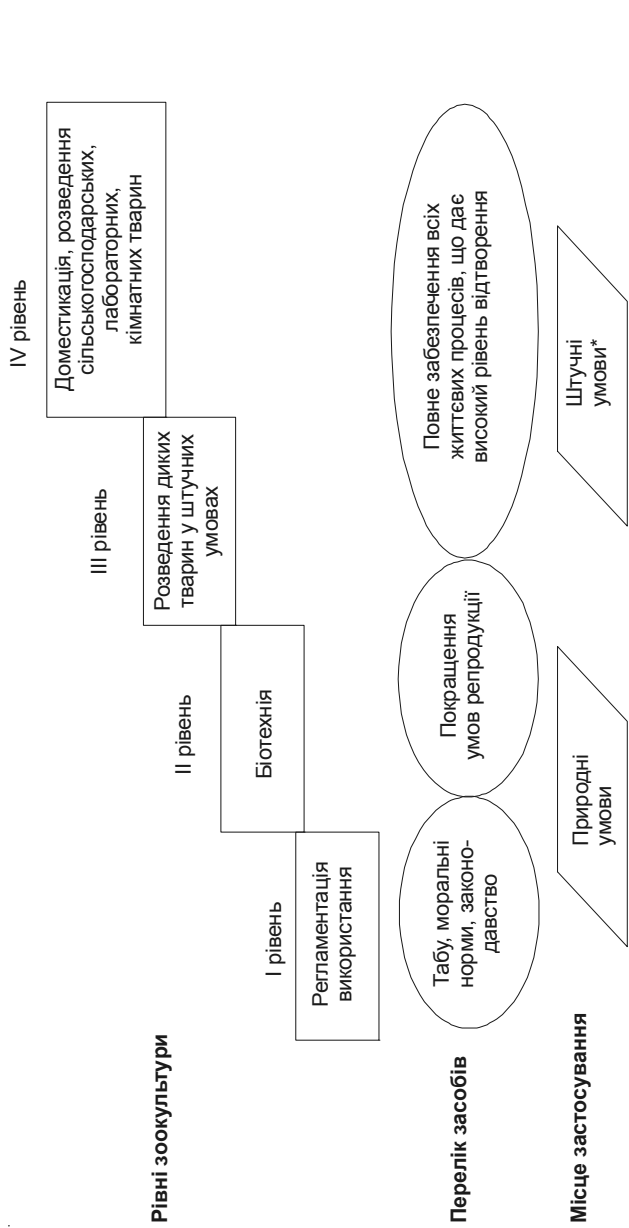
Сам термін “зоокультура” (від “зоо” – тварина та “культура” – у значенні “обробка”, “догляд” тощо) був запропонований Є.Є. Сирочковським у 1986 році на позначення групи тварин будь-якого систематичного рангу, що культивується упродовж значної кількості поколінь. По суті, це будь-яка група тварин, відносно яких людина проявляє піклування, забезпечуючи їх тривале розмноження в поколіннях.

О.С. Габузов пропонує розрізняти кілька рівнів розвитку зоокультури (рис. 1.1).

Найпростішою формою, яка з’явилася ще до формування сільського господарства близько 20 тис. років тому, є *система регламентації використання*. Подібне піклування про тварин пов’язане з релігійними поглядами первісної людини, що найбільшого прояву набувають у тотемізмі – вшануванні та наділенні божественними якостями тих чи інших видів.

Як наслідок, здобування певних видів забороняється взагалі (накладається табу), для інших – виділяється певний час; охороняються місця існування певних тварин. Нині ця сходинка зоокультури не тільки не зникла, а й набула якісно нового розвитку та представлена законодавчою базою, нормативами, правилами, міжнародними угодами з раціонального використання, збереження та відновлення тваринного світу.

По суті, практично всі сучасні тварини на планеті можна визнати об’єктами зоокультури першого рівня розвитку – щодо них

* – для повністю одомашнених тварин, згідно з Конвенцією про біологічне різноманіття, середовище, у якому вони з'явилися, вважається природним.

Рис. 1.1. Рівні розвитку зоокультури (за О.С. Габузовим, 2003)

застосовується як міжнародна, так і державна стратегія збереження кожного біологічного виду, який мешкає в біосфері.

Другим рівнем розвитку зоокультури є застосування біотехнічних засобів для існування, репродукції та підтримання чисельності тварин, тобто **біотехнія** в широкому розумінні цього терміна. Порушення умов існування залишали тварин без їжі, захисних умов та умов, необхідних для здійснення їх репродукції. Деякі ж види в цих нових умовах змогли навіть збільшити свою чисельність – це так звані еврибіонти, які визначаються людиною переважно як шкідливі види (мишоподібні гризуни, таргани тощо). Як наслідок, постає практичне завдання створення умов, сприятливих для видів тварин, які страждають від перетворення довкілля, та попередити поширення шкідливих видів.

Отже, виникає необхідність активного втручання та регулювання видового складу зооценозів, за яке й відповідає біотехнія. Поступове розширення переліку заходів та видів тварин, для яких їх застосовували, з часом сформувало окремий науковий напрямок – біотехнічний. У сучасній системі охорони природи передбачається застосування певних заходів, спрямованих на послаблення дії негативних факторів, їх компенсації тощо.

Наступним етапом розвитку зоокультури стає **розведення тварин у штучних умовах**. По суті, саме цей етап і розуміють як зоокультуру у вузькому тлумаченні терміна.

Посилення антропогенного перетворення територій супроводжувалося збідненням видового складу й чисельності тваринного світу. На практиці значно легше створити необхідні умови для розвитку певних видів тварин у штучних умовах, після чого отриманий молодняк інтродукувати в природне середовище. Зрозуміло, що цей процес є непростим і передбачає певну підготовку як тварин, що інтродукуються, так і угідь до їх прийому, а також професіоналізм працівників, які здійснюють інтродукцію.

Слід визнати, що всі попередні етапи зоокультури в тому чи іншому вигляді наявні й на цьому рівні її розвитку. Однак розведення в штучних умовах вимагає від людини значно більших витрат ресурсів для підтримання популяції певних видів тварин.

У деяких випадках достатнім виявляється утримання тварин на спеціально огорожених ділянках, де усунуто вплив хижаків та деяких інших негативних факторів. Найбільш яскравим прикладом такого підходу є так зване ранчо, призначене для підтримання на спеціальних територіях підвищеної щільності копитних. Інколи тварин розводять на спеціалізованих фермах для отримання товарної продукції або подальшої інтродукції в при-

родні умови. Також не слід забувати про аквакультуру та марикультуру, призначені для штучного розведення гідробіонтів як із метою отримання економічної вигоди, так і збереження природного різноманіття.

І найвищим рівнем розвитку зоокультури О.С. Габузов вважає процес **доместикації, одомашнення тварин**. Його специфіка полягає в тому, що людина проявляє піклування упродовж всього життя свійських тварин та тих, які постійно мешкають поряд із нею (це стосується й багатьох декоративних тварин – канарка вже може вважатися справжньою свійською твариною). Слід враховувати, що приручені та дресировані тварини насправді не є домашніми – їх поведінка значною мірою залишається притаманною диким співродичам. Процес же одомашнювання полягає в першу чергу в тому, що у тварин докорінно змінюється поведінка, що й дозволяє їм нормально співіснувати поряд із людиною.

Більшість свійських тварин були приручені нашими далекими предками в ранньому голоцені. Однак цей процес триває й донині – у ХХ столітті виникло хутрове звірівництво, з'явилися ферми з розведення страусів, японської перепілки, крокодилів, осетрових, сомів тощо. Ураховуючи суттєве зростання потреб людства в їжі, цей процес у подальшому буде лише активізуватися, забезпечуючи більш ефективне використання природних ресурсів.

Слід зазначити, що всі наведені рівні розвитку зоокультури є надзвичайно взаємопов'язаними, й спираються на різні прийоми піклування людини про тварин. Навіть сільськогосподарське виробництво не може обійтися без відповідної законодавчої бази та інших елементів нижчих рівнів зоокультури. О.С. Габузов розрізняє кілька напрямків сучасної зоокультури, межі між якими є досить умовними:

1. Вирішення сільськогосподарських питань щодо розширення переліку об'єктів тваринництва та використання диких тварин у селекційній роботі. Завданнями цього напрямку є отримання продуктів харчування, технічної та лікарської сировини. Оскільки практично весь онтогенез тварин відбувається за безпосередньої участі людини, процеси доместикації є найважливішою передумовою її здійснення.
2. Мисливське та рибне господарства вирішують досить близькі до попереднього напрямку проблеми, використовуючи ресурси диких тварин для отримання харчових продуктів тощо. Через суттєве погіршення умов існування збільшення ресурсів цих галузей без штучної підтримки людини

стає практично неможливим. Втручання людини в першу чергу в процеси розмноження та вирощування молодняка й формують штучне розведення дичини для наземних тварин та аква- й марікультура – для водних.

3. Особливе місце посідає зоокультура лабораторних тварин, що використовуються з медичною та науковою метою. Більшість подібних тварин так само є вже прирученою, для них отримано спеціальні породи та лінії. Незважаючи на певні суперечки із захисниками природи, людство без подібної зоокультури обійтися не може.
4. Зоокультура кімнатно-декоративних тварин, яка викликає не менше суперечок, ніж попередня. У наш час, крім свійських тварин, у цьому напрямку активно використовують значну кількість рептилій, амфібій, риб, безхребетних тварин. У той самий час людині завжди слід пам'ятати, що вона несе відповідальність “за тих, кого приручила”.
5. Зоокультура рідкісних та зникаючих видів тварин задля збереження їх у штучних умовах (*ex-situ* згідно з Конвенцією про біологічне різноманіття (Ріо-де-Жанейро, 1992)) з подальшим відновленням їх природних популяцій (в умовах *in-situ*). Вирішення цього завдання без участі спеціалізованих розплідників та деяких зоопарків стає неможливим.
6. Зоокультура безхребетних тварин, які можуть використовуватися в біологічних методах боротьби зі шкідниками сільсько-го та лісового господарства, а також для утилізації органічних забруднювачів довкілля та отримання білкових кормів.
7. Зоокультура урбанізованих територій, яка, по суті, є спрямованим формуванням зооценозів населених пунктів. З одного боку, застосування цього напрямку передбачає задоволення естетичних та рекреаційних потреб людини, а з іншого – досягнення суто практичних інтересів. Навіть птахи, які є переважно корисними супутниками людини, знищуючи насіння бур'янів, шкідників тощо, є абсолютно небажаними на території аеропортів, і такі приклади можна продовжувати.

Контрольні запитання

1. Що таке “зоокультура”?
2. Охарактеризуйте рівні розвитку зоокультури.
3. Які сучасні напрями ведення зоокультури вам відомі?
4. У чому полягає специфіка процесу одомашнення?
5. Поняття “дика тварина”.

Навчальне видання

Корж Олександр Павлович
Петриченко Віктор Володимирович
Фролов Дмитро Олександрович

Штучне розведення дичини

Навчальний посібник

Головний редактор В.І. Кочубей
Технічний редактор І.Ф. Артюшенко
Дизайн обкладинки і макет В.Б. Гайдабрус
Комп'ютерна верстка О.І. Молодецька, А.О. Литвиненко

Підписано до друку 16.05.2011.
Формат 60x90 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Скулбук.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 14,0. Обл.-вид. арк. 12,8.
Тираж 500 прим. Замовлення №

Відділ реалізації
Тел./факс: (0542) 78-83-57
E-mail: info@book.sumy.ua

ТОВ "ВТД "Університетська книга"
40009, м. Суми, вул. Комсомольська, 27
E-mail: publish@book.sumy.ua
www.book.sumy.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 489 від 18.06.2001

Надруковано відповідно до якості наданих діапозитивів
у ПП "Принт-Лідер"
Україна, 61070, м. Харків, вул. Рудика, 8